

Nakladnik
HENA COM
Zagreb, studeni, 2015.
I. izdanje

Za nakladnika: Uzeir Husković
Urednica: Nermina Husković
Lektura: Marina Negotić
Prevoditeljica: Romana Perečinec
Dizajn naslovnice: Martina Perkušić
Oblikovanje teksta: Jasna Goreta

Naslov izvornika

Jagoda Marinić, RESTAURANT DALMATIA

Copyright © 2013 by Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg

Copyright © za hrvatsko izdanje Hena com, 2015.

Copyright of the translation © S. Fischer Foundation by order of TRADUKI

Sva prava pridržana. Niti jedan dio ove knjige
ne može biti objavljen ili pretisnut bez prethodne
suglasnosti nakladnika i vlasnika autorskih prava.

Objavljivanje ovog djela omogućeno je uz potporu književne mreže TRADUKI, čiji su članovi Savezno ministarstvo za europske i međunarodne poslove Republike Austrije,

Ministarstvo vanjskih poslova Savezne Republike Njemačke, Švicarska zaklada za kulturu Pro Helvetia, KulturKontakt Austria, Goethe-Institut, Javna agencija za knjigu Republike Slovenije (JAK), Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Resor za kulturu Vlade Kneževine Liechtenstein, Zaklada za kulturu Liechtenstein, Ministarstvo kulture Republike Albanije i Zaklada S. Fischer.

Jagoda Marinić

Restoran Dalmacija

Prevela s njemačkog
Romana Perečinec

Hena.com

*"Tko se zadržava u previše otmjenom okruženju,
propušta život."*

Mark Knopfler

ONE NOĆI Toronto
RAFAEL Toronto
MIA MARKOVICH Berlin
MIJA Berlin ZORA Berlin SARA Berlin
STARA LJETA Berlin. Dalmacija
MAJA MARKOVIĆ Berlin
LAPHROAIG Berlin JESUS Berlin. Dalmacija
ADORO TE DEVOTE Berlin. Zagora
MARKO MARKOVIĆ Berlin. Dalmacija
IVO Berlin. Zagreb
IZMEĐU DAZWISCHEN
BABA ANA Berlin. Dalmacija
MIJA MARKOVIĆ Berlin Airport

ONE NOĆI

Toronto, siječanj 2013.

"... a ova slika?"

Koja?"

"Ova ovdje, sa Zidom."

"Ne znam."

"Ne znaš?"

"Ne, ne znam."

"Je li tvoja?"

"Da. Naravno."

"Kako onda ne znaš?"

RAFAEL

Toronto, 14. siječnja 2013.

Ona posegne za koferom i zakoluta očima: "Zašto uvijek previše spakiram? Čak i kad putujem samo na tri dana, previše spakiram! Sve ove stvari za niti dva tjedna Europe!" Rafael odjednom stoji iza nje, diše joj za vratom i razdvaja njezine misli, njezinu desnu ruku od prtljage. Kad je uhvati za ručne zglobove, složi ih iza njezinih leđa, jedan preko drugog, a ona zatvori oči. Leđa joj se izviju. Prsa se nadmu. Glava joj mekim pritiskom padne na njegovu ključnu kost. On članke njezinih prstiju pritisne na njezine donje kralješke, pomiče ih gore dolje, sve dok je članci skoro ne zaboje. Zadržavaju dah, no ona se ne okreće. Nema poljubaca, ne sad. Odluka je pala. Odonda je među njima sječivo prošlosti.

Prije nekoliko noći u ruke mu je dospjela ta njezina stara polaroidna fotografija, a nedugo zatim pala je odluka o povratku. „Moraš se vratiti kući“, šaptao je te noći, „jednostavno se moraš vratiti“. Posljednji poljubac prije nego što se sve počelo vrtjeti samo oko povratka. POVRA-TAK. Kao da je to mjesto koje nekoga čeka, koje stoji čak

i kad čovjek zakasni, poput juhe na bakinom štednjaku. Svejedno je kimnula. Rafael, te noći još uvijek njezin Rafael, usred tog kimanja sklonio joj je kosu s lica, skupio je rukama u rep i zategnuo tako da su joj se oči ukosile. Potom se toliko približio njezinu licu da su se njegove oči izobličile u njezinima. Ništa više nije rekao, te noći više ništa – ali njoj se činilo da je u njegovoj šutnji čula nešto poput ljubavi. Da, vratit će se domu. Tamo gdje ga je naslućivao. Činilo se da je dom za njega mjesto, jučerašnje mjesto, mjesto koje ima više veze s tim kakva je osoba nekoć bila, nego s onim tko je željela biti sada. Ili sutra. Šutjela je. Nije proturječila. Složila se. Njemu za ljubav. Jer on je znao za njezinu žensku nesposobnost da učini nešto sebi za ljubav. Da je to izgovorio, ona bi satima bjesnila zbog ženskog u toj nesposobnosti, svejedno ju je smatrala ženskom, tu osobinu da se zaboravi sebe, da se stavi u službu nečega, bez ikakve prethodne molbe ili pitanja; žene polažu velike žrtve, odavna je to iskusio, otada zna koliko je kratko vrijeme poluraspada tog žrtvovanja, vrijeme koje sve žrtvovanje pretvara u razgradnju, razgradnju koja razgrađuje sve bitno, iza koje ne ostaje više ništa od onog što je prije još bilo vrijedno žrtve; upravo žene koje se žrtvuju one su koje jednoga dana podižu svoje mačeve i stanu pred sve što je od njih tražilo te žrtve: „Sad samo ti moraš biti važna“ pustio ju je da osjeti one noći kad joj je kosu zategnuo u rep. Tek što je izdahnula, ispustila uzdah, pušta joj ruke. Više ne osjeća njegov dah za vratom. A vrata se zalupe.

MIA MARKOVICH

Berlin, 15. siječnja 2013.

Želi proći ulicama iz onog vremena, ne može ih biti mnogo. Djetinjstvu pripada četiri ili pet ulica, mladosti možda cijela četvrt ili čak dvije. Riječ je o samo jednom bloku kojim bi trebala proći kako bi vidjela sve što želi, bilo bi potrebno pola dana, pola prijepodneva, ne više. Sa svojim Nikonom oko vrata, kreće na put. Iz Bernauer StraÙe u BrunnenstraÙe, pored sinagoge i njezinih čuvara u Anklamer StraÙe, ondje mimo male knjižare do Arkonaplatza, gdje stane na ugao ulice kao da će sad netko doći po nju. No nitko ne dolazi, čak ni neki stranac ne skreće za ugao pružajući joj osjećaj da je tu. Lijevo od nje kafić imena Weltempfänger, prazan. Hoda u smjeru Zionskirchplatz koji joj se sviđa zato što se kratka priča koju je pročitala u avionu odvija u sobi s pogledom na Cionsku crkvu. Prema Kastanienallee. Fotografira svaku ploču s imenom ulice pored koje prolazi. Imena ulica su lijepa. I ploče su ukrašene. Na ulazu u podzemnu željeznicu na Rosenthaler Platzu posljednji motiv za danas:

OVA JE KUĆA
PRIJE STAJALA
U DRUGOJ ZEMLJI

Bez točke. Iznad toga, mnogo manjim slovima:

LJUDSKA VOLJA SVE MOŽE PREMJESTITI.

Mora se vratiti nekoliko koraka kako bi mogla fotografirati cijelu zgradu s tom rečenicom. Tren poslije ima fotografiju, sjedi iza prozorskog stakla i pregledava današnje ulice, zgrade. Način na koji sjedi u kafiću podsjeća je na jedan motiv Edwarda Hoppera. *A Woman in the Morning Sun*. Iako ne stoji u spavaćoj sobi okupanoj jutarnjim svjetlom i uopće nije gola, iako ne puši i mada se ne vidi krevet ispod kojeg se crne ili crvene štikle skrivaju pred svjetlom dana. Suzdržana konobarica napokon stavlja šalicu kave na stol. Iz vaze koju namješta, amarilis beznadno širi proljeće.

Zgrade prije nisu bile tako sive. Ako su uopće i bile sive. Oдавde do Memorijalnog centra „Berlinski zid“ bilo bi dovoljno nekoliko minuta pješice. Čvrsto je odlučila da će ga posjetiti. Kao i Spomenik žrtvama holokausta. Kao i bezbrojne druge spomenike. Kao da je ovdje turistkinja. Kao da nema vlastiti plan grada, sasvim osobnu topografiju sjećanja. U Torontu se mnogo čulo i čitalo o Berlinu. Vodič *Lonley Planet* na engleskom u ruksaku obećavao joj je distancu, iz te je distance mnogo toga planirala. Distanca stvara prostor. Prostor, koji sada, budući da je ovdje, ne može ispuniti. Ne ide. Nekim ljudima je glagol „moći“ mučan suparnik glagola „htjeti“. Umjesto

da ustane ili da sa samom sobom vodi duele, kao u polusnu, na bijeloj salveti stalno iznova slika svoje ime: Mija Marković. Mia Marković. Markovich. Svako ime jedno za drugim sasvim prekriži i lista unazad na ekranu svoga fotoaparata: OVA JE KUĆA PRIJE STAJALA U DRUGOJ ZEMLJI. Ljudska volja sve može premjestiti. A što je s ostalim?

U ruksaku pored profesionalnog Nikona nosi i stari polaroidni fotoaparat svojih roditelja. Kao dijete je taj polaroidni fotoaparat kriomice ukrala iz spavaće sobe svojih roditelja. Tada je bio predragocjen za dječje ruke, a opet nesmotreno pohranjen u noćnom ormariću pored majčine strane kreveta, u drugoj ladici odozgo. Ili u prvoj? Što su stvari u njezinoj obitelji bile dragocjenije, to ih se manje koristilo. Čak i kad je bila riječ o čistim upotrebnim predmetima, neprikladnima za ukras. Sa skupim se stvarima postupalo kao da su modni dodaci. A budući da djeca čak i s modnim dodacima rado postupaju kao s upotrebnim predmetima, Mija je s dječjom opsesijom poželjela taj loše čuvan polaroid svojih roditelja obavijen zabranama; čim bi ostala sama u stanu, ušuljala bi se u roditeljsku spavaću sobu i uzela polaroid iz ladice, često samo kako bi ga u rukama okretala amo-tamo. Ne smiješ slikati, filmovi su skupi, govorili su. Brzo je izračunala da jedna do dvije slike po filmu neprimijećeno mogu nestati, pokušavala je dok nije bila sigurna. I jednog je dana krenula.

Stari fotoaparat uzima u desnu ruku, otvara objektiv i sjeti se kako je jednog poslijepodneva pod svaku cijenu htjela na ulicu. Fotografirati snijeg. Ili bilo što drugo. Hodajući, oči je širom otvorila, kao da tako bolje može

nadgledati svoje korake, bolje podesiti ravnotežu, zaštititi se od leda na ulicama i od ogromnih izgleda da padne – s novim polaroidom u ruci. Htjela je snimiti samo dvije fotografije, samo dvije, sasvim svejedno koliko je snijeg lijep, znala je da njezina majka primjećuje gotovo sve, osim najsitnijih otklona, njih ne. Prvu snimku već je sušila puhanjem, a tek je izišla iz kuće, držala ju je za bijeli rub da ne ostavi mrlje, bila je nezadovoljna rezultatom. Drugu priliku htjela je bolje iskoristiti i hodala je iz jedne ulice u drugu u potrazi za motivom, pravim motivom, koji bi bio vrijedan sve moguće ljutnje i možda jedne pljuske, ili možda čak i više od pljuske. Tada je razmišljala samo o slici koju bi mogla snimiti, nije mislila na ulice i njihova imena, samo na trgove, uglove, trgovine koji su joj bili u glavi. Na karti koja sad u kafiću leži pred njom na stolu, prelazi ulicama, pita se iz koje je tada ulice skrenula u koju. Teško joj je rekonstruirati je li iz Voltastraße skrenula u Wattstraße, pa je onda iz Strelizer Straße došla u Bernauer Straße ili je išla drugim putem. Ni uz najbolju volju više ne zna je li išla uza Zid ili mu je prilazila kad se to dogodilo. Ako je prilazila Zidu, onda je došla ili preko Usedomer Straße ili preko Stralsunder Straße i skrenula u Hussitenstraße. Sada, za ovim stolom, jednog se sjeća s velikom sigurnošću: prvo što joj je iz Bernauer Straße upalo u oči, bila je grupa ljudi viđenih odostraga. Leđa. Jedva jedan čovjek iz profila. Svi su bili leđima okrenuti prema njoj. Sjeća se i kamere, velika videokamera stajala je ondje, čini joj se, nakon što je kao djevojčica skrenula u Hussitenstraße. Da, tako je bilo, prošapće, prateći pritom ulice kažiprstom: od Usedomer preko Stralsunder Straße u Hussitenstraße. Još

prije nego što je skrenula iza zadnjeg ugla, začula je glasnju sirenu. Njezinim jednobojnim tonovima uslijedio je snažan prasak. Kretala se sporije, kao u usporenom filmu, zaboravila je motiv koji je tražila, nekoliko koraka to je dobro išlo, njezin se pogled zalijepio za mjesto na kojem je tren prije, pred njezinim očima, crkveni toranj pao u smjeru istoka, pao je u jednom komadu, poput klade. Spotaknula se, pala, čvrsto držeći fotoaparat na trbuhu, pogleda uperenog na pali toranj na čijem je mjestu sad rastao proždrljiv oblak prašine; dva gola stabla bila su posljednje što je na tom mjestu još stršalo iznad Zida. Pogledala je obje table s imenima ulica, Bernauer Straše i Hussitenstraše i natrag prema golim zimskim stablima. „Da, tako je bilo“, razmišlja, „upravo je tako bilo“, šapće, pogleda još jednom na kartu koja leži pred njom i onda još jednom djevojčicu kakva je bila toga dana, vidi kao ustaje i odjednom, bez razmišljanja, fotografira obje table s imenima ulica pod pravim kutom. Bernauer Straše i Hussitenstraše. Toranj Crkve pomirenja toga je siječanjskog poslijepodneva pao na istok, a križ na vrhu tornja, što je mnogo godina poslije vidjela na slikama, pokazivao je međutim prema zapadu.

Godinama poslije, kad je već bila u Torontu, ta djevojčica kao mlada žena osmišljava izložbu. Prvu vlastitu. Kod kuće u kutijama nailazi na polariodnu snimku onoga dana. Ta slika s imenima ulica i nekoliko metara Zida. Na Zidu je sprejem bila naslikana bijela truba koju kao dijete nije posebno zamjećivala. Kao ni jednu od brojnih rečenica "Zid mora pasti" u istoj bijeloj boji ispod toga. Tu je sliku, ubrzo nakon što ju je snimila, zalijepila u svoj

dnevnik, dnevnik koji, kao ni sve svoje dnevnike, nikada nije ponovo čitala, ali ih je ponijela u Kanadu. Iz tog se trenutka sjećala samo kako je snimila fotografiju, uz lupanje srca koje prati djecu u zabranjenim aktivnostima. Sad sjedi s Rafaelom u dnevnom boravku, probijaju se kroz njezinu prošlost u kutijama, dok mu u ruke ne dospije ta fotografija. Zaokupila ga je. Rafael je ispituje kao da je o toj slici mnogo razmišljala. Ona odgovara kao što skoro uvijek odgovara, nepotpuno i nezadovoljavajuće. On se ljuti, želi znati više. To se dalo naslutiti. Njegova znatiželja već tjednima visi u zraku. Zahtjevna, nestrpljiva, bezobzirna. Umjesto da mu pripovijeda, predbacuje mu njegovo ponašanje. Što ga se to tiče, pita ga. On ustaje, odlazi u spavaću sobu, svlači se i baca hlače u zid. Pretjeruje. Stvarno pretjeruje. Zar još uvijek misli da ga se to ništa ne tiče, da ga se njezina prošlost ništa ne tiče, provali iz njega. On tako više ne želi. Ima pravo na normalnu vezu, posve običnu vezu. Što bi on htio od takve jedne posve obične veze, pita ga, upravo on. Ona dobro zna što on želi od nje i na to ne reagira.

Ta večer je za nju bila poput rođenja. Bolna, a opet početak nečega „što-tu-nije-postojalo“. Nešto što će, ako bude imala sreće, rasti, osjećala je. Njegova je nestrpljivost rasla s tim. Njegova žudnja za čovjekom koji je postojao i jučer, koji je postojao prije njega. Pored svih tih pitanja riječ je bila i o njemu. On je bio taj koji je htio da ga se upozna na nov način, drugačiji od onog kako je to dosad slutila, on ju je drugačije želio, možda dublje nego što je slutila. Njegova pitanja nisu bila samo znatiželja, ona su prije svega bila čežnja za njom. Mogla je sasvim dobro živjeti s tim

da je se ne prozre. No nije mogla dobro živjeti s tim da mu nije dovoljna. On je salijeće pitanjima. Ona jednostavno ne zna, odgovara, doista više ne zna. Kao što više ništa ne zna o Zidu ni o slici s trubom. Ali ne možeš više ništa ne znati, to je jednostavno nemoguće. Same slike govore kada su snimljene i kako. No ona doista nema nikakvo sjećanje na trubu ili na bijelu rečenicu na zidu. Kao da je kamera tog poslijepodneva stala pred nju, gledala za nju.

Nakon te svađe barem je smislila naslov svoje izložbe: *What photographs hide*. Osvojila je „Grange Prize“, baš ona. Sad je svoje fotografije spremala za izložbu u Gallery 44, baš ona. Dotada su samo Rafael i njezin najbliži krug prijatelja vidjeli njezine fotografije, samo je s Rafaelom razgovarala o svom radu, on je bio taj koji ju je ohrabrivao u tome da traži male galerije, da fotografije šalje na natječaj. Tako je upoznala Sophie i Kennetha iz galerije Wedge koji su joj pomogli da odabere fotografije za „Grange Prize“. Sophie sa svojim preblagim osmijehom i Kenneth koji se angažirao za fotografsko istraživanje afroameričkog identiteta,iskusni kustos i kolekcionar. Mia je bila druga dobitnica nagrade „Grange“ uopće. Pedeset tisuća kanadskih dolara. Trud se isplatio. Plan se ostvario. Samo je ona potonula. S nagradom se u njoj počelo širiti nešto što nije očekivala: njezino odbijanje uspjeha. Nešto je u njoj bilo zaljubljeno u neuspjeh. To se nešto sada osjećalo ometenim. Svi ti ljudi koji su je odjednom razumjeli, koji su smatrali da vide nešto u njezinoj umjetnosti. Već i sama upotreba riječi „umjetnost“ za njezine fotografije, odjednom joj se, budući da su to činili s takvom sigurnošću, činila podrugljivom. Nitko je više nije pitao čime zarađuje

za život, pitali su je samo još o projektima. Projektima koje sada više nije imala budući da više nije trebala posao od kojega bi živjela. Njezina glad za motivima je prestala. Tjednima nije pronašla motiv koji bi je zaokupio. Žudnja za slikama bila je zadovoljena, nemir deplasiranih se smirio. Sad je dobila svoje mjesto. A kako ga je zauzela, tako su se u njoj svakoga dana zatvarala vrata. Sve dok više nije izlazila iz stana. Rafael joj je već nekoliko tjedana punio glavu nekakvom terapijom što ju je vrijeđalo. Ona nije bila iz svijeta psihologa. Općenito, nije dolazila iz svijeta u kojemu bi drugi trebali znati nešto o njoj. Nije mu bilo jasno njezino odbijanje. Ona nije razumjela njegovu bespomoćnu potrebu da se povjeri drugima, da potraži odgovore od onih koji su njezine dubine manje poznavali, lošije poznavali od nje same. Nije vjerovala u pomoć. Samo u svoje slike. No nije ih više pronalazila. Hodala je ulicama i nije pronalazila svoje slike. Stoga je ostajala kod kuće.

"Ti si izgubila svoje ljude, o tome se radi", kaže on. Leže u krevetu, ona je upravo naslonila glavu na njegovu nadlakticu.

"Nisam znala da sam postavila pitanje."

"Ti si sva jedno pitanje, Mia. Više te ne osjećam."

"Nisam s tobom u krevetu zato da me osjećaš ili ne osjećaš, razumiješ?"

"Nego?"

"Samo tako."

"Očigledno je. Sve je tu..."

Ona povlači plahu preko grudi, diže se iz kreveta i zamota se u bijelo platno.

"S-v-a-k-i put tvoj rad mora završiti s nama u krevetu. Svaki put."

Odlazi u dnevni boravak, legne na kauč i pod glavu stavi mali jastuk. On dolazi za njom. Poput trogodišnjaka stane uz podnožje kauča.

"Otkako si dobila nagradu ne osjećaš se dobro. I to se ne popravlja, upravo suprotno. To i nije tako teško razumjeti, zar ne? Ti ne želiš svoj uspjeh, Mia, ti ne želiš svoje mjesto u ovom ovdje svijetu. Ne želiš ga jer misliš da ćeš tako ostati u svom. Reci što god hoćeš, ali tako je!"

Ona izvadi jastučić ispod glave, uzme još jedan i začepi uši.

"Tako je kako je."

Baci jedan jastuk prema njemu.

"Taj prokleti film! Tvoj prokleti filmić koji ni tri čovjeka na svijetu neće pogledati, barem ne tri čovjeka pri zdravoj pameti, taj idiotski film još će nam upropastiti vezu, kažem ti."

Rafael snima dokumentarne filmove i posljednja četiri mjeseca prati svakodnevnicu i odlaske na terapiju troje useljenika koje je odabrao nakon mukotrpane potrage. Za svoj je film tražio ljude koji manje od deset godina žive u Torontu i upravo žele započeti terapiju. Zbog toga je proučavao Freuda i teorije biheviorističke terapije. Išao je na obiteljske konstelacije, u njima je naizmjenice predstavljao oca, baku ili brata, već prema potrebi; završio je i seminar sistemskog savjetovanja. Miji je detaljno opisivao svaki korak. Jednom je s njim morala odglumiti neku obiteljsku konstelaciju koja ga se dojmila. Manje ga se dojmila njezina neimpresioniranost. Rado je pratila

sve njegove projekte, ali ovo sa psihičima nije za nju, stalno jeponavljala. Htio je izbjeći intervjuje. Autoportrete. Umjesto toga bilo mu je stalo do onog što nisu govorili, do onog sporednog za što nisu znali, o čemu nisu svjesno govorili, za što nisu imali priču. Pratit će ih toliko dugo, sve dok ne postane nevidljiv, objasnio je svojim protagonistima. Pritom ih je pratio na njihovu putovanju iz jednog svijeta u drugi, pod time je mislio na prijelaz iz svakodnevnice u terapijske sesije, koji mu se činio drastičnijim od prijelaza iz jedne zemlje u drugu između kojih su se ti ljudi kretali. U tom filmu želi prikazati svijet u kojemu rana zauzima dvadeset kvadratnih metara, dvadeset kvadratnih metara u ordinaciji, ostalo je borba za preživljavanje, život bez povijesti koji ne postavlja pitanja o onom iza ili odakle. Zapravo je bio opterećen svojim projektom i protagonistima. No otkako je Mia dobila nagradu, unatoč njegovim očekivanjima, kao da se promijenila. Postala je čudna. Isprva to nije mogao razumjeti. Samo nekoliko tjedana nakon dodjele nagrade, nakon kratkog uzleta, prestala je fotografirati. Nije više radila ni u tamnoj komori. Prepustila se. Što je dublje padala, to se više udaljavala od njega. Shvaćao je da postoji nešto što nisu poznavali ni on ni ona, nešto u njoj što je iznenada, nakon svih tih nijemih godina, zahtijevalo svoja prava. Tek je sad primijetio koliko je malo tijekom posljednjih godina govorila o prijašnjem vremenu. Doista govorila, tako da se stvorila slika prijašnjeg vremena. Kada bi je pitao, ona bi se izmicala. No htio je znati zbog čega ona sa svojim starim svijetom telefonira samo svaka dva tjedna, zbog čega joj je dovoljna njegova obitelj, zbog

čega nikada ne leti u Europu i prije svega, zbog čega je njezina nezainteresiranost za samu sebe išla toliko daleko da je uključivala i njega.